

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун
Солун 1925 чылдың август 31-де үнүр эгелзеп

№ 22 (16182) ◊ 2000 чылдың февраль 24, четверг ◊ Ат салган шагы ◊ Садар өртөз 3 рубль.
20.00

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНДА

Аңнаар черлерни тодараткан

"Тыва аңныр" корпорацияга аңнаар чаа черлерни номой бээр болгаш ук корпорацияга аңныр-тывыш аңы-аңгыларын аңы-чорудулганы тасарыштыр база республикага аң-көш чиг эдин сайгарар рынокту чурумчудар эрго-хүлээлгени номой, ону күштөлдүр дугайында № 85 доктаалды Тыва Республиканың Чазаа хүлээп алган.

наар дриг амытаннарны камгалаар, контролдаар болгаш таарыштырар талазы-биле эргелели, "Тыва аңныр" корпорациязы чыл санында-ла аңныр-тывыш сезон доостурга, аңныр-тывыш аңылыны түнелерни Тыва Республиканың Чазанга киирер. Доктаалды эзугаар "Тыва аңныр" корпорацияга аңнаары-биле немей берген черлер болза: Кызыл кожуундан нити-шөлү 3064 га чер, оларның кызыгаарлары: Кызыл-Хем (Красная), Улуг-О хем (Ужар ада), оон адырлары Биче-О, Урен-Суг (Солнечная), оон биче адырлары Улуг

болгаш Биче Бус хемнер, Кара-Хем, суг айы-биле Биче-Хемден эгелээш, Кызыл-Хемнин оң талазы, Кара-Хемдин кежилдир Таксыл-Тайга сыны, Дагыт-Арысканның арт сыны, Улуг-О хемнин үстү бажы (Дезяг хемнин суур-уу-биле), Коту хем, Черби болгаш Шивилег хемнеринин Биче-Хемче кири аккан аксыдан Академик Обручев сынар. Таңды кожуундан нити-шөлү 1690 га черни, оларның кызыгаарлары: Дүрген хемнин уу, Алды-Кара-Суг деп черден Чагытай — Морачевка аңы-аңгынын кызыгаарын дургаар "Скальная" сынынга чедир, Улуг-Шанга хемнин оң талазы, "Скальная" сынга чедир. Улуг-Хем кожуундан 2350 га черни, оларның кызыгаары: Эйлиг-Хем, Саян-Шушенск суг хөлбөзүндү эгелээш, Курттуг-Шивилег хемнин дургаар, Өөк сынынын оң талазы, Эжым хемнин оң талазы дургаар Енисей хемге чедир, Шивилег хемнин оң талазы, Хүлө хемнин үстү бажы, Кошай хемнин оң, солгай талаары. "Тыва аңныр" корпорацияга үзүп берген черлернин нити шөлү 7104 га бооп турар.

деп айтырыгга харылап тура, Соңу Кавказга калбарган антитеррористиг операцияны Россияның иштиги политиктиг календарынын кандыг-даа хуусаазынга холбаан херээ чок дээрзин чугаалаан. Топ сонгулда комиссиязы Владимир Путинни болгаш Аман-гельды Тулеевти Россия Федерациязының Президентизинин албан-дужаалыга кандидаттар кыдыр бүрүткөөрүнүн дугайында доктаалды хүлээп алган. Президентте кандидатты шындыгызын алыр-биле Владимир Путин Топ сонгулда комиссиязынга боду чедип келген. Бодунуң агытастыг кампаниязын "Сонгулдалар дугайында" Хоойлуга дүшүртүр февраль 25-тин соонда эгелээр деп турарын журналистерге ол дынаткан. Оон программанын база ол уеде хөйге таныштырар. "Мээң программам үдүрүлгө-биле, орулгалар болгаш чаргыдалдар-биле холбашкан чүүлдер-биле эгелеевес" — деп, В. Путин демдеглээш. — Ындыг чергелиг кандыг-даа программа чүвү-даа мурунда күрүненин сагыш-хөөн үнелелдеринин катап тургузушкуну болгаш хөгжүдүзү-биле эгелээри чугаажок. Сөөлгү үелерде чамдык массалык информация чепсектеринге сонгулда-ларын алтернатива чок болуп болурун дугайында мездерлеринин катап тургузушкуну болгаш хөгжүдүзү-биле эгелээри чугаажок. Сөөлгү үелерде чамдык массалык информация чепсектеринге сонгулда-ларын алтернатива чок болуп болурун дугайында мездерлеринин катап тургузушкуну болгаш хөгжүдүзү-биле эгелээри чугаажок.

Газ хандырылганын чогуумчудары-биле

Тыва Республиканың Чазаның февраль 22-де хуралы кадр айтырыг чугаалажыры-биле эгелээш. ТР-нин Экономика санызынын сайдынын оралакчызы экономика эртомининин кандидаты, 1956 чылда Кызылга төрүттүгөн, англи дылга хоосту чугаалаар Г.Ф. Балакини томулары-биле саналдар киирген. Чазак кожууннери оон-биле чөпшээрешкен. Ычанга Галина Федоровна Балакина бо албан-дужаалда томулаткан.

чүткөн (саваларда куткаш, бажынарже дамчыткан) газын бир килограммда өртөөн 4 рубль 50 копейка, баллонда газын бир килограммда өртөөн 5 рубль хемчээлге доктаалдарын Чазак хуралына саналдар киирген. Бо айтырыг талазы-биле Чазак кежигүннери С.Н. Сапова, Н.О. Данзы, В.О. Ооржак, Э.Х. Ооржак болгаш өскелер-даа санал бергеш, бүдүрүлгенин беринде байданын барымдалаш, газын үрүмкөтпөс садар өртөөн улгаттырар деп турарын дөткээш. Доктаалдын төлөвилелеринде чамдык сан-чуратайларын

эде көөрүн олар чугаалаан. Ук доктаалдын төлөвилелерин Чазак Чөвүлелинин хуралына чугаалажыры. Республика болгаш тус чер бюджетинден акшаландырган бюджет албан черлеринин электрлиги тасарыгга ачы-дуза чедирилгезинин лимитинин дугайында айтырыгы хуралга чугаалаашкан. Манаа телефон, хоорайлар аразына чугаалаашканын, радио хөлеженин төлөөри хамааржыр. Бюджетте көрдүнгөн хөргөнгү камнаары-биле мындай чурумну тургузуу турар. Лимитте чамдык албан черлеринин электрлиги харылаанын ачы-дузанын аңылажыры-биле көрдүнгөн акша хөй, өскелеринде эвээш болуп турар. Ону өөренип көөрүн Чазак кежигүннери саналдаан. Айтырыг дараазында чугаалажыры-биле сөггаарлаткан. Чазак хуралына нити-шөлү 22 айтырыгы чугаалаашкан, чогуур доктаалдарын хүлээп алган. Тыва Республиканың Чазак Баштынынын бирги оралакчызы В.М. Оюн хуралды башкарып эрттирген.

Топ сонгулда комиссиязы Владимир Путинни болгаш Аман-гельды Тулеевти Россия Федерациязының Президентизинин албан-дужаалыга кандидаттар кыдыр бүрүткөөрүнүн дугайында доктаалды хүлээп алган. Президентте кандидатты шындыгызын алыр-биле Владимир Путин Топ сонгулда комиссиязынга боду чедип келген. Бодунуң агытастыг кампаниязын "Сонгулдалар дугайында" Хоойлуга дүшүртүр февраль 25-тин соонда эгелээр деп турарын журналистерге ол дынаткан. Оон программанын база ол уеде хөйге таныштырар. "Мээң программам үдүрүлгө-биле, орулгалар болгаш чаргыдалдар-биле холбашкан чүүлдер-биле эгелеевес" — деп, В. Путин демдеглээш. — Ындыг чергелиг кандыг-даа программа чүвү-даа мурунда күрүненин сагыш-хөөн үнелелдеринин катап тургузушкуну болгаш хөгжүдүзү-биле эгелээри чугаажок. Сөөлгү үелерде чамдык массалык информация чепсектеринге сонгулда-ларын алтернатива чок болуп болурун дугайында мездерлеринин катап тургузушкуну болгаш хөгжүдүзү-биле эгелээри чугаажок.

ЧЕЧЕКТЕРНИ САЛГАН

Февраль 23-те Кызыл хоорайга Ада-чурттуу Улуг дайыныга маадары-биле киришкен тыва эки турачыларга турскаалга Н кезектин кызыгар отрядынын дайчылары чечектерин салган. Агаа Тыва Республикаың шериг комиссары полковник Н.В. Кожевников, Кызыл хоорайнын шериг комиссары полковник О.Ф. Козловский, ТР-нин оралакчы президентизин А.А. Мельников, Кызыл хоорай чаргыра даргазынын бирги оралакчызы В.Вусатый

олар киришкен. ТР-нин шериг комиссары полковник Н.В. Кожевников РФ-тин Ада-чурт камгаланын сайдынын байыр чедирген дужалын номчаан. Борис ОНДАР.

Сонгулдаларга уткуштур

БЕЛЕТКЕЛ КАЛБАРГАН

Россия Федерациязынын Президентизинин бо чылдың март 26-да болур сонгулдаларына белеткел бистин республикада чоруп турар. Оон биле кады чачыс хув Тыва Республиканың Дээди Хуралынын, тус чер бот башкарылга органнарынын депутаттарынын болгаш Тыва Республиканың чоунуун Улуг Хуралынын (сөздизинин) кежигүннөрүнүн сонгулдалары болур. Тыва Республиканың Топ сонгулда комиссиязынын февраль 22-де эркен хуралына сонгулдаларын белеткелгеге хамаарышкан ады айтырыгы чугаалаашкан. Республика девискээр сонгулда комиссияларын тургусканын түнелерин хуралга сайгаргаш, 18 девискээр сонгулда комиссиязын хоойлу эзугаар хуусаазында тургусканын, оон 152 кежигүүнүнү хөй нуруузу моон мурунда комиссияларга ажилдап чоран аргадуржулгалыг кижилер болуп турарын демдеглээш. Россия Федерациязынын Президентизинин, ТР-нин Дээди Хуралынын, тус чер бот-башкарылга органнарынын депутаттарынын болгаш Улуг Хуралдын кежигүннөрүнүн сонгулдаларын талазы-биле бадылаашканын хуусаа бетинде чорудар Тыва Республика девискээр сонгулда комиссиязынын бажынынга хуусаа бетинде бадылаашканын 2000 чылдың март 11-ден 22-ге чедир, участка сонгулда комиссиязынын бажынынга хуусаа бетинде бадылаашканын март 23-тен 25-ке чедир эрттирерин чөпшээрзэн доктаалды хуралга хүлээп алган. Бистин корр.

УЛУГ-ХЕМЧИЛЕРДЕ — ЭЛЕКТРИЛИГ ХАРЫЛЗАА

Бо репортажы белеткээринге "Тыва харылзаа информ" күрүне бүдүрүлгезинин удурткучулары, тускай эртомингери менээ дузанын чедирди, хөрөглээр бүүгү чүүлдер-биле хандырып. Республиканың ол-бол кожууннарындан көлгөн электрлиги харылзаа болдирлеринин начальнигери, тускай эртомингери-биле чугаалажыры аргалыг болду. Чаа шаг-үе, чаа арга-технология деп мининишкини мээ-модерелге чедир билимди. Мен баштайгы удаада "Тыва харылзаа информ" күрүне бүдүрүлгезинин начальниги Донгактын республиканың электрлиги харылзаа ажилдакчыларына 1999 чылда ажилды түнеленин дугайында отчетта бүдүрүлгө калдарын белеткел келгенин дугайында олургуларда ушта бижилгени бир дугаарында киирикседим. Эргелер-башкарылганын чорудулгалары, оон материалдыг, мораль-психолоттуг эрге-байдалы ук бүдүрүлгеге тургустунуп орат. Профессионализмге белеткээр, өөредир, ижигтер ажилдар үргүлчүл келген. Сабирээ күрүненин телекоммуникация болгаш информатика университетин бо чылды 8 студент доозар. Тыва Республиканың Эртем талазы-биле комитет-биле кады "Тыва харылзаа информ" ээни, тускай ортукмат эртомингери белеткээрин чорудуп турар. Дээди өөредилге черлеринде Тывадан өөренип турар студенттер ангы-ангы улавышкыннар айы-биле өөренип турар. Саналга техниказын, автоматчтыгын системаларын программныг чорудулганын өөрени бергенер база оларын иштинде бар. Новосибирсктин харылзаа колледжизинин шылгалдазын Кызыл хоорайга дужаан кирер магадлал тургустунган. Ук өөредилге черинде 10 киж бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оон доозукчулары электрлиги харылзаанын техника деп тускай эртомингери болур. "Тыва харылзаа информ" күрүне бүдүрүлгези тускай эртомингери, ажилчыларын профессионал деңгелин көдүрер арга-хемчилер. Найысалдыг 7 дугаар АТС бо талазы-биле тускай классыг, мында кожууннарнын

болгаш кожуун чаргыгазы керээ-дургулуга эзугаар ажилдар. Кол чүүд болза, акшаландырышкынын дестерин тодараткан кылган. Эртектерини өй-чажак чок көрдүрүшкү хурин шалтыг болгу деп. Бир дугаар боттанган чүүд болза, кожуунуң электрлиги харылзаа белдиринин бизнес-топтун белдиринин кайы-даа черин мурнай ажилдай бергени. Шагаан-Арыгга харылзаа бажыны электр, одалга-биле төпчүлүг чаагайжыттыган. Чыгыч, чырык, суг тур үзүктелер бээрге, оон оруну солугтар күчүлүг дизель, аккумулятор батареялар бот-тускайлажыттыган. Солун, чаа чүүлдер ажилдар черлерин тургузуп турарларын саны эвээш-даа болза, немешип орат. Оон факт-барымдаларын Шагаан-Арыгга даяндым. Кожуунуң электрлиги харылзаа белдиринин начальниги Аксан Ахметовтун чөвүлел хуралга демдеглээни болза, мурнуку чылдарда кожуун чаргыгазы чыгыр дужаары-биле өйлежип, харылзаа продукциязын шынарын экинжиринче акша-хөргөнгү киирбей келген. — Бөгүңү чаргыга бистин-биле кады ажилдап, керээ-дургулуганын хүндүкел-биле көрүп турар — деп, Аксан Ахметовч тайылбырлады. Кызыл, Новосибирск, өскелер-даа хоорайлар-биле А.Ахметов харылажыры, рынок байдалдарында күш-ажылчы үлгерини республиканың харылзаа ажилдакчыларынын мурнунга көргүскен. Шагаан-арыгчыларын чугаалап турары-биле алдыр, Ахметовка "Менеджер—99" атты тывысканы чөптүг. Чүге дээрге "чыдыккан" бүдүрүлгени бут кырынга ол тургузуу эгелген. Чазак баштынынын оралакчызы Валентина Николаевна бо удурткучу ажил-херекчи туржуну чөвүлел хуралга чүүлдүгүзүшкүчү-биле демдеглээни өөрүңчүк. Дарга эки чүүлдери эскерип билгеш,

чөвүлел хуралга боду кииржи чедип келгени аңаа бадтыкал болур. Кожуун чаргыгазынын даргазы Виктор Порюна бот-тускайлап үлө-херээ бүдүртүп удурткучуларга доктаал даянып келген. Оларын деткимче-биле чаргыра даргазына сонгултурган-даа. — Эгээди чылдарымда харылзаа, радио дерлелеринге сонургалдыг чордум. Шериг кезээнге бирги классын харылзаа-чызы турдум. Харылзаа тырылганын, дарый мездээ-дьянадыгны чепсектер чокта, чүү-даа бурыгар шимчезин анык чылдарымда-ла билген мен. Чогуур эртомингери, харылзаа үстү бээрге, эрги чачыл айы-биле электрликтерин иштиги телефон шугуу-биле база ажилдап турдум. Кордакчыларыг сонгучуларга мээң тивилемия "тудуп-тургузарынга" электрлиги харылзаа боттук ужурудузаны ойнаан — деп, Виктор Порюнаын чөвүлел хуралдын индиринден демдеглел каапканы аңаа эвес, шуут ужуру-дестуг. Порюна мурунда чаргыгазын аппараты-биле чачыс команда болуп, ажилдап турары база бир онзагай. Киж бирүзүңү ажилдар черин камгалар арттырары, үзөл-бодалдыг кандыг-даа ийи байдалдарыга кымын-даа хүндүкел-биле көрүп, ажил-херектеринин күсселдезин негээр оон бүдүштуружуну эрге-хоойлуга дүшкээ болуп турар. Шаг мичаар ажилдарга, аталдарга, аргы арин-үүүрге чаагай. Кожуун болгаш Шагаан-Арыг хоорайнын чаргыралары чонга эл-хол болуп турарын эске-даа талаарын демдеглел болбай аан. Ылангыя Кызылдын аалчылары чамдыкта "атдынын өдзөн безин кеирбей" баар таварылгаларыг. Манаа чүгге чачыс чижек. 1999 чылдын күзүндүде республиканы ПТУ-ларын эгээди назынын спортчуларынын спортчу оюноотуулары Шагаан-Арыг хоорайга каш хонук

Сөөлгү шакта

Дүүн бүүгү чурт Ада-чурт камгалачынын хүвүн демдеглээр эрттирген. Чер болганга байырлыг митинглер, хуралдар болгулаан. Ада-чурттуу Улуг дайынын кижикчилерине, Афганстан, Чечен дайыныга тулчул чораннары демдеглел, байыр чедирбашкан, сүй белеткери тывыскаан. РФ-тин Президентизинин албан-хүлээлгенин күсселдүрүп турар В. Путин ол хүн Волгоград хоорайга чораш, Ада-чурттуу Улуг дайынын маадарына чураскаал комплекзин көргөн болгаш ону селип, улам каастаарыга дуза көргүзары аңаа эвээш. Чечен улусту массалык-биле истен-суруп эгелээниге холбаштыр, ылан-сагышкан артып калган бир чүүлдү демдеглесек аргам черле чок. Ук кожуунга харылзаа белдиринин начальниги чоран Монгуш-оол Куулар индирже үнгөш, хүндүкел-биле бүрткөк Анатолий Богайчуктун ийи экин эргелел-биле тудуп, "Мени ажилда өөртек мээң кижим" деп турду. Шагнал хөй болган. Таңды кожуунуң электрлиги харылзаа белдирин эртен чылын бирги чери элээш, ычангаар ук бүдүрүлгеге шилчир кубукту тывысты. "Сан-хөөчү—99" хүндүлүг атты Каа-Хем кожуунда электрлиги харылзаа белдиринин бухгалтери Валентина Муравлевага тывысты. Бухгалтер Элиб Монгуш (Чөөн-Хемчик), инженер Самуа Саа (Чөөн-Хемчик), бухгалтер Елена Сарыгал (Сүт-Хөл), кол бухгалтер Светлана Хаймын (Бий-Хем), хүндүлел бижиктер-биле, харылаанын эң хоочун ажилдакчы Шагаан-Арыг чурттуг Анатолий Богайчук турскаал белеткел мактадын демдеглелетти. Арапор ОКСУР.

"Шын" солунунун кол редактору С. С. МОНГУШКА

Тыва Республиканың Дээди Хуралынын (Парламентизинин) медеглели: Бо чылдың февраль 19-та № 10 "Шын" солунга солунуң бодунуң корреспондентизинин "Кылып турда-ла" деп чүүлдү парлаттыган. Ында 2000 чылдың январь 31-де Тыва Республиканың Дээди Хуралына россия-моол кызыгарынын тыва участогуна нарын айтырлар талазы-биле хурал болганын дугайында чува чоруп турар. Биске билимис чылдаганнар ужурунда, ук материалдын автору номчукуларын будалдыр турар дээрзин Парламентинин парлада албаны харадап демдеглээр ужурул апарды. Ук хуралга 2000 чылдың январь-февральда кызыгаарга болган берге, нарын байдалдарын, ол айтырыгны шиптирлээр талазы-биле депутат корузууну талазында хемчеглерин, ИХЯ-нын сайдынын Россия Федерациязынын Айым чок чорууну федералдык албанын Тыва Республикада Эргелелинин, Тыва Республиканың прокуратура ажилдакчыларын саналдар чугаалажып көргөн. Бо айтырыг талазы-биле Тыва Республиканың Президентизинин база Чазанын талазында ажил кылбай турар деп кандыг-даа буруудаашкы болбаан. Ылан-ла шын эвес фактыларын кирип тургаш, эрге-чаргыранын ийи адыры база республиканын удурткучулары бот-бодуңга удур болдулар дээр ук чүүлдү авторуңуң күзели бистин килевээш-кынывисти хайныктырп турар. Кынаттынмаан материалдарын парлаары канчап-даа таарышпас дээрзинге солунуң редакциязынын кичээгенин Тыва Республиканың Дээди Хуралынын (Парламентизинин) Чөвүлели кичээгенин угландырбашаан, солунуң арнынарыга буруу ажим-биле минирин автордан негээр эргелиг дээрзин айтып тур. Бир эвес ычанма болза, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (Парламентизин) судка хоумудал киирер эргелиг. Тыва Республиканың Дээди Хуралы (Парламентизин).

"Российская газета" солундан.

